

Az egyes címek lemondását természetesen más tényezők is befolyásolhatják. Az EGL például a manchesteri felsőoktatási könyvtárakkal közösen fizet elő a folyóiratokra, s a megállapodás szerint vállalja egy-egy kevésbé használt cím megtartását. Ugyanez előfordulhat egy állománygyarapítási kooperáció keretében is. A jövőben az elektronikus publikáció is befolyásolhatja a döntéseket.

Megjegyzendő, hogy a folyóiratok használatának mérése nem azonos annak megállapításával, milyen haszonnal járt a folyóirat használata az

olvasó számára. Addig azonban, ameddig az igazi érték megállapítására nincs megfelelő módszer, a használat megfigyelése a legjobb eljárás egy releváns gyűjtemény kialakításához.

/RILEY, J. D.: Measuring journal usage. A mini-review at the Elizabeth Gaskell Library. = Managing Information, 3. köt. 4. sz. 1996. p. 20–22./

(Papp István)

Elektronikus témafigyelés: az információs korszak túlélési eszköze?

Az információtúltengés ugyan közhely, de az információs korszakban az információkeresők folyamatos ellátása releváns információkkal egyre nehezebb feladattá válik. A távadatátvitel, az elektronikus információs technikák képessé teszik a kiadókat, a cégeket, az információs szolgáltatókat és a felhasználókat arra, hogy bekapcsolódjanak a hálózatokba, gyorsan továbbítsák az információkat, adatokat generáljanak, kombináljanak, újra-csomagoljanak, tároljanak és visszakeressenek. Ez a fejlődés a kiadók, adatbázis-készítő és -forgalmazó kereskedelmi vállalkozások, könyvtárak számára azt a lehetőséget teremti meg, hogy adatbázisokat hozzanak létre és adjanak közre, témafigyelő és tartalomjegyzék-szolgáltatást nyújtsanak.

Az elektronikus témafigyelés

A témafigyelés annak a felhasználói igénynek az alapján fejlődött ki, hogy naprakészen tájékozottak legyenek érdeklődési területük fejleményeiről és trendjeiről. Számos hágyományos és új módszer, szolgáltatás létezik, a piacon elérhető elektronikus termékek száma is egyre nő. A legkézenfekvőbb meghatározás szerint az elektronikus témafigyelés célja, hogy időben, megfelelő és testre szabott információval lássa el az egyéni információkeresőt.

A sikeres elektronikus témafigyelés

- költséghatékony termékeket vagy adatbázisokat használ, amelyek jól lefedik a szakterületet;
- rendszeres időközönként dolgozza fel a forrásokat hatékony, könnyen kezelhető program segítségével;
- a keresőprofilokat az egyéni igényekhez igazítja;
- a találatokat a felhasználó által igényelt formában szolgáltatja, hogy azok alkalmasak legyenek

nek a felhasználó saját adatbázisába való betöltésre vagy más műveletre;

- biztosítja a gyors dokumentumellátást. A sikeresen működő elektronikus témafigyelés előnyei:
- felhasználója jobban tájékozott érdeklődési vagy szakterületén;
- használója kurrens, releváns és szakmai információt tartalmazó adatbázisokhoz fér hozzá;
- támogatja a kutatást, az oktatást, a tanulmányokat és az üzleti életet;
- automatizálja a közlemények keresését és a releváns információkeresést, így a felhasználónak időt, pénzt és munkát takarít meg;
- az információt újrahajszításra alkalmas formában szolgáltatja.

Elektronikus témafigyelési szolgáltatások és termékek

Current Contents (CC)

Jól ismert adatbázis, amelyet több mint 30 évvel ezelőtt az Institute of Scientific Information (ISI) hozott létre az USA-ban. A vezető nemzetközi tudományos folyóiratok tartalomjegyzékéhez nyújt hozzáférést különböző formákban. Jellemzői:

a) *Lefedettségek*. Hat külön kezelt multidiszciplináris termékek:

- élettudományok;
- orvostudomány;
- mezőgazdaság, biológia, környezetvédelem;
- fizika, kémiai, földtudományok;
- mérnöki tudományok, technika és számítástechnika;
- társadalomtudományok.

A tartalomjegyzékben található minden tételt feldolgoz, így a cikkeket, szerkesztőségi írásokat, könyvszemléket, levelezési rovatot stb.

b) *Hozzáférés.* Hetenként jelenik meg nyomtatott formában, mágneslemezen és CD-ROM formában. E két utóbbinak hálózati változata is van.

c) *Keresés.* A CC szoftverje rugalmas keresőprofilok kialakítását teszi lehetővé, több kereshető mező és Boole-operátorok alkalmazásával; az output formátumok nyomtatásra és letöltésre alkalmasak.

d) *Költségek.* Az árak a termék fizikai formájától és az egyidejű felhasználók számától függenek.

e) *Dokumentumszolgáltatás.* Az ISI dokumentumellátó szolgáltatása a *The Genuine Article*. A rendeléseket 24 órán belül feldolgozzák, és postán vagy faxon küldik.

UnCover

A Colorado Alliance of Research Libraries (CARL) és a Blackwells közös adatbázisa. A CARL UnCover adatbázisa sok amerikai kutató és könyvtár állományát, más országokban lévő könyvtárak speciális gyűjteményeit, továbbá azoknak a folyóiratoknak az adatait tartalmazza, amelyeket a Blackwells mint folyóirat-előfizető ügynökség forgalmaz.

a) *Lefedettségek.* Több mint 16 000 multidiszciplináris folyóirat tartalomjegyzékét és cikkeit tartalmazza. A folyóiratcímek mintegy 53%-a tudományos, műszaki vagy orvostudományi, 33%-a üzleti és társadalomtudományi, 14%-a humán tudományokkal foglalkozik.

b) *Hozzáférés.* Különböző hálózatokon keresztül, így az Interneten, a JANET-en és kereskedelmi hálózatokon, pl. a Blackwells Connecten érhető el.

c) *Keresés.* A felhasználók vagy folyóiratcikket kereshetnek indexek alapján, Boole-operátorok alkalmazásával, vagy a keresett folyóiratok tartalomjegyzék-oldalát kérhetik. A témafigyelés neve *UnCover Reveal*: a felhasználó kétféle profilt rendelhet meg: folyóiratok tartalomjegyzékének figyélését kérheti úgy, hogy a jegyzék legfeljebb 50 folyóiratcímet tartalmazzon; keresési stratégiát is készíthet a szerző neve vagy a tárgykör alapján. A profilokat hetente futtatják, a találatokat a felhasználó e-mail címére küldik.

d) *Költségek.* A keresés díjtalan, fizetni csak a megrendelt cikkért kell, amelynek ára megjelenik a képernyőn. Az UnCover Reveal szolgáltatás ára 20 USD/év/profil.

e) *Dokumentumszolgáltatás.* A rendelés online vagy e-mailen keresztül küldhető, a kért dokumentumot 24 órán belül faxon küldik. Az ár tartalmazza a szolgáltatást, a változó szerzői jogdíjat és a faxfelárat (ha az USA és Kanada területén kívülre kéri a kézbesítést).

Kereskedelmi tudományos kiadók

1. Elsevier Science Publishers

1.1 CONTENTS-Alert

Megjelenés előtti elektronikus témafigyelő szolgáltatás.

a) *Lefedettségek.* Nyolc fizikai szakfolyóirat, amelynek tartalomjegyzékét az előfizetők kéthetenként, még a lapok megjelenése előtt megkapják.

b) *Hozzáférés és költségek.* A szolgáltatás térítésmentes, az előfizetők a tartalomjegyzéklapokat elektronikus postán kapják.

1.2 CoDAS (Condensed Matter Direct Alerting Service)

a) *Lefedettségek.* Az Elsevier és az Institute of Physics Publishing kiadásában megjelenő, sűrített anyagokkal és anyagismerettel foglalkozó 34 folyóirat cikkeinek címét, szerzőjét és kivonatát szolgáltatja 2-3 héttel a folyóirat megjelenése előtt.

b) *Hozzáférés, keresés és költségek.* Az akadémiai hálózaton keresztül érhető el, a pontos útvonalat és a szolgáltatás idejét az előfizető adja meg. A folyóiratcímekben történt válogatás után standard és egyedi profilok futtathatók. Előfizetési díj magánszemélyeknek 85 USD/év, könyvtáraknak 595 USD/év.

2. Springer Verlag Science Publisher

A *Springer Journals Preview* szolgáltatás egyelőre kísérleti szakaszban van, üzembe helyezése két év múlva várható.

a) *Lefedettségek.* Több mint 90 Springer-folyóirat tartalomjegyzékét szolgáltatja az élet-, föld- és orvostudományok, valamint a fizika és a technika szakterületein. Ezt egészíti ki a *BiblioAbstracts*, amely az egyes közlemények bibliográfiai adatait és szerzői kivonatát tartalmazza. A szolgáltatás az Interneten érhető el, kb. 10 nappal a folyóirat megjelenése előtt.

b) *Hozzáférés.* Az Internet különböző lehetőségeinek felhasználásával, levelezőcsoportba feliratkozással, a Springer FTP vagy Gopher szerverén keresztül.

c) *Költségek.* A tartalomjegyzék-szolgáltatás térítésmentes és nyitott mindazoknak a magánszemélyeknek és intézményeknek, akik Internet-csatlakozással rendelkeznek; a BiblioAbstracts előfizetési díja az összes folyóiratcímmre 20 USD/év.

OCLC (Online Computer Library Center)

40 bibliográfiai és teljes szövegű adatbázishoz nyújt hozzáférést, valamint az OCLC Online Union Cataloghoz (más néven WorldCat). Témafigyelés az *ArticleFirst* és a *ContentsFirst* adatbázisból végezhető.

a) *Lefedettség.* Az ArticleFirst mintegy 12 500 tudományos, műszaki, orvostudományi, üzleti és népszerű folyóirat több mint kétmillió cikkét tartalmazza. Az új tételek a folyóirat megjelenése után 72 órán belül bekerülnek az adatbázisba. A ContentsFirst az ArticleFirst adatbázisban feldolgozott folyóiratok tartalomjegyzékét és leíróinformációját tartalmazza.

b) *Hozzáférés és költségek.* Az OCLC hálózaton, a felsőoktatási hálózatokon, nyilvános adathálózatokon érhető el. Különböző árak vannak a korlátlan számú keresést lehetővé tevő előfizetési díjtól kezdve a keresésenkénti fizetésig.

c) *Dokumentumszolgáltatás.* A FirstSearch keresőrendszeren keresztül számos intézménytől lehet dokumentumot rendelni, mint például a British Librarytől, a UMI Article Clearinghouse vagy az ISI The Genuine Article szolgáltatótól. A teljes dokumentumok rendelése a kereső képernyőn kiválasztott opcióval lehetséges, ahol megjelenik a dokumentumot küldő intézmények neve és díjszámbája. Az online elérhető dokumentumok azonnal lekérhetőek akár a felhasználó munkaállomására, akár e-mail címére. Az OCLC *FastDoc* szolgáltatása legfeljebb egy órán belül faxon küldi a kért dokumentum másolatát.

Online adatbázis-szolgáltató központok

Az online központoknak – *STN* vagy *DIALOG* – van elektronikus témafigyelő szolgáltatásuk. Az *STN*-nél több mint 160 adatbázis érhető el, a témafigyelést külön állományként kezeli a rendszer, amikor az adatbázist aktualizálják. A találatokat az *STN*mail elektronikus postán, vagy nyomtatott változatban offline küldik. Az *STN* elérhető nyilvános hálózaton és az Interneten, a kereséshez jelszó és számla nyitása szükséges. A költségek attól az adatbázistól függenek, amelyben a keresés folyik. Az *STN* adatbázisaiban megtalált dokumentumok különböző dokumentumszolgáltató cégeknél rendelhetőek meg.

Folyóirat-előfizetési ügynökségek

1. Swets

Témafigyelő szolgáltatása a *SwetsScan*, amely a tudományos folyóiratok tartalomjegyzékeinek szkennelésére és szerkesztésére épül.

a) *Lefedettség.* Több mint 14 000 tudományos, műszaki, orvostudományi, üzleti stb. folyóiratcímet dolgoz fel. Az előfizetés vagy a teljes adatbázisra, vagy kiválasztott folyóiratcímekre terjed ki.

b) *Hozzáférés.* Többféle módon lehetséges, így hetente kinyomtatva, mágneslemezen vagy szalagon; online a DataSwets kommunikációs rendszeren keresztül; Interneten FTP-n keresztül vagy e-mailen.

c) *Keresés.* A DataSwetsen keresztüli online keresésnek számos előnye van, például a legfrissebb adatbázisban végezhető keresés. A Swetsnél folyó fejlesztések a kivonatok adatbázisba való bevitelére és egyéni profilok alapján a legutóbb feldolgozott folyóiratszámokban történő témafigyelésre irányulnak.

d) *Költségek.* Annak függvénye, hogy a teljes adatbázisra vagy kiválasztott címekre fizetnek elő. Az árak *SwetScan*-címenként vannak megállapítva, a folyóirat-előfizetési ügynökség ügyfelei számos kedvezményt vehetnek igénybe.

e) *Dokumentumszolgáltatás.* A *SwetsDoc* dokumentumküldő szolgálat 48 órán belül teljesíti a kéréseket.

2. EBSCO Information Services

Részei a folyóirat-előfizetési ügynökség, az elektronikus tájékoztató források és a dokumentumküldő szolgálat.

2.1 Current Citations

a) *Lefedettség.* Több mint 10 000 folyóiratot dolgoz fel két forrás alapján: a British Document Supply Centre Inside Information és az ADONIS szolgáltatása alapján. Az Inside Information több mint 10 000 folyóirat tartalomjegyzékét szolgáltatja, amelyek 75%-a tudományos, műszaki és orvostudományi, 20%-a társadalomtudományi, 5% pedig a humán tudományok területéről válogatott folyóirat. Az ADONIS adatbázisban több mint 500 nemzetközi biológiai-orvostudományi folyóirat található.

b) *Hozzáférés.* Online, napi frissítéssel az EBSCONET-en vagy az Interneten keresztül, CD-ROM-on, mágnesszalagon.

c) *Keresés.* Az online és a CD-ROM adatbázis kulcsszavak szerint, valamint szerző, cikkcím, folyóiratcím, megjelenési adat és ISSN szerint kereshető. A Current Citations adatbázisban lévő folyóiratok tartalomjegyzékét az EBSCODoc-nál lehet megrendelni. Fejlesztés alatt áll az EBSCOhost új kliens szerver rendszer, amely témafigyelő szolgáltatást is lehetővé tesz.

d) *Költségek.* A Current Citation adatbázis kereséséhez a jelszó előfizetési díja 900 USD/év.

e) *Dokumentumszolgáltatás.* Az EBSCODoc dokumentumküldő szolgálat a több mint 30 000 folyóiratcímet tartalmazó saját állományból és külső forrásokból szolgáltat. A rendelés az EBSCONET hálózaton vagy más online rendszeren keresztül adható fel, a hagyományos telefon, fax vagy e-mail mellett. A saját állományból kért dokumentumokat egy napon belül, a többi három napon belül küldik.

2.2 Tartalomjegyzék-szolgálat

Ez is a folyóirat-előfizetési szolgálatra épül. A felhasználó a kiválasztott folyóiratok tartalomjegy-

zékét kapja hetenként mágneslemezen vagy az FTP-n keresztül. Ez utóbbi aktualizálásakor a felhasználó az állomány nevét tartalmazó e-mail üzenetet kap.

Az elektronikus témafigyelő szolgáltatás értékelési szempontjai

1. **Folyamatosság vagy időszerűség.** A szolgáltatás folyamatossága a szolgáltató cég jellegétől függ. A kiadók képesek az adatbázisok megújítására, még mielőtt a folyóirat új száma megjelenne vagy kiszállítanák. A felhasználó számára ideális eset, ha azonnal értesítést kap az új szám hozzáférhetőségéről. A szolgáltatás hordozója is meghatározza a folyamatosságot, a CD-ROM, a mágneslemez vagy -szalagos változat kevésbé folyamatos, mint az online. A folyamatosságra ezenkívül a szolgáltatás gyakorisága is hatással van.
2. **Lefedettség.** Az ideális témafigyelés az összes érdeklődésre számot tartó tételről értesíti a felhasználót. E mögött egy nagyon széles tematikájú állománynak kell lennie, amely a folyóiratok mellett konferenciaanyagokat és kutatási jelentéseket is tartalmaz. Az egyes tételek tartalma, amely a címtől a teljes szövegig terjedhet, fontos lehet az információkeresésben.
3. **Költségek.** A költségeket nehéz értékelni, tekintetbe kell venni a teljes szolgáltatást és előnyeit a többivel szemben. Különböző szolgáltatóktól

érdemes árajánlatot kérni, és azokat a többi szemponttal együttvéve összehasonlítani. Figyelembe kell venni a járulékos költségeket is, például a szolgáltatáshoz szükséges hardver-szoftver eszközök árát.

4. **A használat egyszerűsége.** Az elektronikus témafigyelésnek felhasználóbarátnak kell lennie, hogy az információkeresésben kevésbé járatos felhasználó is kezelni tudja. A Z39.50 szoftver használata sok könnyebbséget jelent, de amíg ez általánossá válik, a meglévő keresőszoftvert kell értékelni. A keresőszoftver hatékonyságát jellemző tényezők: különböző kezelhető adatmezők és eszközök, profilszerkesztés és -kezelés lehetősége, nyomtatási, megjelenítési, elektronikus letöltési lehetőség stb.
5. **Dokumentumszolgáltatás.** Nagyon lényeges, hogy a bibliográfiai témafigyelés mögött gyors dokumentumküldő szolgálat álljon. Világszerte ugyanis növekszik az elektronikus dokumentumküldés népszerűsége.

/MOUNTIFIELD, H.M.: Electronic current awareness service: a survival tool for the information age? = The Electronic Library, 13. köt. 4. sz. 1995. p. 317-324./

(Viszocsekné Péteri Éva)

Bizonytalan helyzet a technika és a tartalom között: a könyvtárak keresik a jövőjüket

A holland Királyi Művészeti és Tudományos Akadémia (KNAW) elődjét 1808-ban alapították. A KNAW a holland kormány tanácsadó testülete, és 22 intézményt, köztük könyvtárat (KNAW Könyvtár) tart fenn. A KNAW alapítása óta fennálló könyvtár az akadémia központi könyvtára és a biomedicina országos szakkönyvtára.

Jelentős kézirat-, ösnyomtatvány- és régikönyvgyűjtemény található itt a 11 500 folyóirat- és könyvsorozati címen kívül.

A könyvtár Hollandia egyik vezető dokumentumszolgáltatója: évente több mint 200 ezer kérést teljesít. Ezek 70%-a Hollandiából, 30%-a 38 másik országból származik. Szabályos kérések esetén négynapos szállítási határidőt garanzál, és többféle gyors szállítási módot kínál. A kéréseket faxon, e-mailen és online is fogadja (például az NCC, vagyis a Holland Központi Katalógus, a DIMDI, az STN vagy a Data-Star útján).

A könyvtár részt vesz a KNAW Proceedings, az akadémia 1894 óta megjelenő általános tudományos folyóiratának elektronikus publikálásában. Szerepet fog játszani az akadémiai számítógéphálózat összehangolásában is. A biomedicinális információs központtá válás érdekében együttműködik az egészségügyi intézményekkel, orvostudományi kutatóintézetekkel és gyógyszergyárakkal.

Az elmúlt években az állományfejlesztés középpontjában az orvostudomány alaptudományai és határterületei álltak.

1994 májusában a KNAW Könyvtár volt az első holland könyvtár, amely sikeres dokumentumszolgáltatási kísérletet hajtott végre az Interneten, amely később a RAPDOC nevű országos programmá nőtte ki magát.

A könyvtár munkatársai a 410 különböző kiadó által kiadott 6150 kurrens folyóiratot három folyóirat-ügynökségtől, valamint közvetlenül 50 kiadótól,